
NEKAJ KONTRASTIVNIH BELEŽK O ITALIJANŠČINI IN SLOVENŠČINI IN NEKAJ OPAŽANJ O JEZIKOVNI PRODUKCIJI PRI GOVORCIH SLOVENŠČINE V ITALIJI

Razprava ponuja nekaj ugotovitev o sistemskih razlikah med slovenščino in italijanščino, ki so se oblikovale na osnovi opazovanja jezikovne produkcije študentov, in sicer pretežno zamejskih študentov slovenščine. Ti so od najzgodnejšega otroštva v bolj ali manj močnem stiku s slovenščino, hkrati pa tudi z italijanščino, ki je za večino vsaj na določenih področjih rabe dominanten jezik, kar se med drugim zrcali v njihovih besedilih. Poleg študentske produkcije je analiza vključevala tudi besedila zamejskih pisateljev, v katerih najdemo nekatere podobne pojave kot v besedilih dvojezičnih tvorcev iz zamejstva nasploh, vključno s študenti. Izhajajoč iz tega gradiva, poskuša avtorica sistematično prikazati nekatere kontrastivno relevantne značilnosti italijanskega in slovenskega jezikovnega sistema, ki zadevajo vidike slovnice (ločila, besedni red, zaimki, predlogi, raba glagolskih oblik itd.) in idiomatike, ter tako postaviti morebitno delno osnovo za italijansko-slovensko besedilno slovnico.

Ključne besede: sistemske razlike med italijanščino in slovenščino, italijanščina in slovenščina v stiku, medjezikovni prenosi, besedilna produkcija študentov slovenščine in drugih dvojezičnih govorcev

1 Jeziki v stiku in učenje jezika

Opažanja, zbrana v tem prispevku, so drobne ugotovitve o nekaterih sistemskih razlikah med slovenščino in italijanščino, ki so nastale na osnovi dolgoletnega dela s študenti – predvsem pri poučevanju prevajanja –, in sicer v obeh smereh, s študenti italijanščine v Sloveniji in predvsem s študenti slovenščine v Italiji,¹ čeprav

¹ Avtorica vrsto let vodi seminar iz prevajanja za študente italijanistike na Oddelku za romanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, pred tem pa se je s poučevanjem prevajanja ukvarjala tudi na Oddelku za prevajalstvo iste ustanove. Od študijskega leta 2001/2002 je s predavanji in seminarji iz prevajanja večkrat gostovala na Visoki šoli modernih jezikov za tolmače in prevajalce Univerze v Trstu.

so težave, ki se pojavljajo pri teh dveh skupinah seveda zelo različne. Študentje slovenščine so bili pretežno zamejci; zanje je torej značilno to, da so zaradi svojega družinskega okolja od najzgodnejšega otroštva v bolj ali manj močnem stiku s slovenščino, hkrati pa vselej tudi z italijanščino, ki je za večino vsaj na določenih področjih rabe dominanten jezik. Poleg zamejcev je bilo med študenti slovenščine v Italiji še nekaj drugih, ki slovenščine pred začetkom študija niso znali in je bila ta zanje tuji jezik. Četudi je razlika v znanju slovenščine med skupinama povečini zelo velika, za študente obeh skupin velja, da na njihovo besedilno produkcijo v slovenščini opazno vpliva italijanščina. Poleg analiz študentskih izdelkov je bilo za ugotovitve, predstavljene v nadaljevanju, pomembno tudi opazovanje besedil zamejskih avtorjev, v katerih najdemo nekatere podobne pojave kot v besedilih dvojezičnih tvorcev iz zamejstva nasploh, vključno s študenti.

Pri zamejskih govorcih se slovenščina kognitivno navadno že od njihove najzgodnejše socializacije prepleta z italijanščino, čeprav na zelo različne načine in v zelo različnem razmerju do italijanščine oziroma do krajevnih romanskih variant. Kdaj pridejo interference oziroma jezikovni prenosi² na dan, je odvisno med drugim od tega, za kakšno vrsto jezikovne produkcije gre; pri prevajanju iz italijanščine v slovenščino, se pravi pri tvorjenju na osnovi besedilne predloge, do interferenc morda pride še hitreje kot pri neposrednem ustvarjanju besedila v slovenščini. Pri prevajanju je tuji model jezikovne oblikovanosti neposredno prisoten in se v produkcijo ciljnega besedila naravnost vsiljuje ter posebej pri neizkušenih govorcih nanjo nujno vpliva.³ Sicer pa študentje tudi pri neposrednem tvorjenju besedil v jeziku, ki se ga učijo, se pravi brez predloge, zagotovo »prevajajo« – v tem smislu, da se opirajo na (četudi imaginarno) osnovo v nekem drugem jeziku, ki jim je bližji. To, da pri učenju jezika »prevajamo«, je nekaj splošnega in vseprisotnega, najbrž tudi pri kar najbolj izkušenih učencih, npr. takšnih, ki so se uspešno naučili že več jezikov. Pri tem ne gre le za »prevajanje besed«, temveč tudi besednih zvez in drugih struktur. »Prevajanje« in posledično interference so neizogibne, saj pri jezikovni produkciji, posebej na nižjih stopnjah, govorec nujno potrebuje strukturno in konceptualno oporo, in opre se lahko samo na že usvojeno, znano, trdno usidrano v njegovem kognitivnem aparatu. Ravno iz stika dveh (ali tudi več) jezikov, ki si v glavi učenca delita mesto, izvirajo mnoge težave. Če vzamemo poučevanje slovenščine oziroma prevajanja⁴ na univerzitetni ravni v zamejstvu, kjer je za študente italijanščina izhodiščni jezik, slovenščina pa drugi/tuji jezik oziroma ciljni jezik, tj. jezik, ki se usvaja, vidimo, da so vrste težav pri posameznem učencu sicer med drugim odvisne od stopnje znanja

² Kot je mogoče pričakovati, so se poleg interferenc pri opazovanih skupinah učencev slovenščine pojavljali še drugi odkloni od norme, npr. napačna tvorba različnih pregibnih oblik glagola in samostalnika, značilna predvsem za jezikovno produkcijo tistih učencev, ki so pred vstopom na univerzo slovenščino znali v zelo omejenem obsegu ali sploh ne.

³ Kot je splošno znano iz številnih raziskav o prevajanju, modeli izhodiščnega jezika vplivajo – čeprav v neprimerno manjši meri – na tvorjenje ciljnega besedila celo pri profesionalnih prevajalcih (prim. Toury 1995: 275 in dalje; Mauranen 2000).

⁴ Poučevani predmeti so se uradno nanašali na prevajanje, toda dejstvo je, da je bilo slednje tudi sredstvo za učenje jezika, kot je značilno za številne dodiplomske programe prevajalstva povsod po Evropi.

slovenščine, toda interference se pojavljajo tako pri študentih, ki imajo kot prvi jezik italijanščino (in bodisi izhajajo iz povsem neslovenskih družin bodisi imajo za enega od staršev Slovenca), kot pri tistih, za katere je prvi jezik slovenščina (in izhajajo iz slovenskih družin ali redkeje iz družin z enim slovenskim in enim neslovenskim staršem).

Jezikovni prenosi najrazličnejših vrst so eden poglobitnih problemov pri učenju jezika, obenem pa so nasploh značilnost jezikovne rabe v dvojezičnih (in večjezičnih) okoljih, v katerih jezika v stiku interagirata med seboj, bodisi v eni smeri bodisi v obeh.⁵ Interference, o katerih bo govor, se ne pojavljajo samo v besedilih učencev slovenščine – ki so v našem primeru študentje –, temveč jih najdemo, kot je bilo že nakazano, tudi v literarnih besedilih zamejskih pisateljev, ki so dvojezični. Nekatera izmed teh besedil so celo kanonizirana, kar pomeni – če drugega ne – vsaj to, da so interference pojav, ki se ga je treba lotiti z nekaj občutljivosti. Jasno je, da se predvsem na jezikovno mešanih ozemljih pojavlja težava, kakšen jezikovni standard posredovati učencem oziroma kje so meje jezikovne sprejemljivosti. Verjetno ni razloga, da bi sprejeli, da ima slovenščina natančno en sam standard, in smiselno je dopustiti, da je jezikovni standard v zamejstvu nekoliko samosvoj⁶ – v veliki meri prav zaradi stika z italijanščino, pa tudi zaradi drugih dejavnikov, npr. zaradi specifičnega zgodovinskega razvoja, geografske obrobnosti, s katero je povezana npr. povečana raba časovno zaznamovanih izrazov pri zamejskih govorcih v primerjavi z govorcji »standardne« slovenščine –, vprašanje je le, do kakšne mere naj to samosvojost toleriramo pri pouku.

2 Kontrastivno o italijanščini in slovenščini

Težave, kakršne najdemo pri učencih slovenščine, ki so v močnem stiku z italijanščino, zadevajo različna področja in različne jezikovne ravnine in so, kot rečeno, zelo drugačne od težav, ki se kažejo v obratni smeri. To je razumljivo, saj se na splošno pri jezikovni produkciji problemi tipično pojavljajo tam, kjer prihaja do systemskega nesovpadanja med danima jezikoma, npr. pri rabi kategorij, ki jih je v ciljnem jeziku, tj. v jeziku, ki se ga učimo, nujno uporabiti, medtem ko jih izhodiščni jezik, tj. jezik, ki vpliva na jezikovno produkcijo, ne pozna ali pa jih v njem ni vselej treba izraziti. Tako npr. italijanski člen povzroča težave slovenskim učencem italijanščine, slovenska dvojina pa italijanskim učencem slovenščine; v obeh primerih gre za kategoriji, ki se v ciljnih standardnih jezikih systemsko upovedujeta, v izhodiščnih pa ne, čeprav je seveda tudi v slednjih mogoče izraziti koncepte, kot sta npr. določnost ali dvojinskost.⁷

⁵ Slovenščina v stiku z nekaterimi jeziki je vsaj do neke mere že bila predmet raziskav; za srbohrvaščino gl. Balažić Bulc 2004, za nemščino Štumberger 2007, za madžarščino Bernjak 2004, za angleščino Šabec 1995. O rezultatih italijansko-slovenskega stika so med drugimi pisali Skubic 1984, 1985, Šega 2008, Ožbot 2003, 2005, Caharija Pizzolito 1991/1992.

⁶ O oblikovanju jezikovnega standarda v dvojezičnih okoljih gl. Romaine (1995: 51).

⁷ Mimogrede naj bo omenjeno, da se težave pri produkciji v ciljnem jeziku pogosto izrazito razlikujejo

A pojdimo po vrsti in si oglejmo nekatere probleme, od pravopisnih do besedilnih in frazeoloških, ki jih je bilo mogoče prepoznati v analiziranih besedilih. Katere pglavitne razlike med italijanskim in slovenskim jezikovnim sistemom so torej pogost vir težav, ki jih lahko zasledimo pri študentih slovenščine v Italiji?

2.1 Velika začetnica

Najprej so tu pravopisne težave, povezane z rabo velike in male začetnice. Velika začetnica se v italijanščini načeloma uporablja bolj svobodno kot v slovenščini, kot je deloma razvidno iz zgledov rabe, navedenih pod (1). Natančno določenih pravil je namreč malo; z veliko začetnico se skoraj brez izjem pišejo osebna lastna imena in priimki, geografska imena, naslovi knjig, literarnih in drugih del, nato imena institucij, političnih strank, praznikov, pogosto tudi zgodovinskih obdobj itd.; drugače kot v slovenščini se včasih pri večbesednih poimenovanjih z veliko pišejo tudi neprve sestavine, čeprav niso lastno ime. Toda marsikaj je prepuščeno izbiri pisca, ki je včasih povezana z besedilno zvrstjo. Tako v formalnih zvrsteh pogosto najdemo izrazitejšo rabo velike začetnice kot v neformalnih, med drugim tudi v raznih primerih, kadar se z občnoimenskim samostalnikom sklicujemo na referenta, ki ima lastno ime (kot v zgledu (2) *la Capitale* za »Rim« namesto *Roma*). V kontrastivnem pogledu je pomembno tudi to, da se iz lastnih imen izpeljani pridevniki, s katerimi se označujejo pripadniki etničnih skupin, običajno pišejo z malo začetnico; nekoliko pogostejša je raba velike začetnice pri imenih nesodobnih, zgodovinskih ljudstev. Prav tako najdemo malo začetnico pri nekaterih iz pridevnikov izpeljanih geografskih imenih, ki označujejo pokrajine, v glavnem v specifičnih predložnih zvezah, predvsem z *in*. Kot je mogoče pričakovati, so nakazane razlike pri besedilni produkciji v slovenščini lahko tudi vir napak (zgled (2)):

(1)

Foro Romano [Rimski forum], *La Divina Commedia* [Božanska komedija], *Seconda Guerra Mondiale/Seconda guerra mondiale* [druga svetovna vojna], *Grande Guerra/Grande guerra* [prva svetovna vojna, »velika vojna«]; *il Medioevo* [srednji vek], *l'Ottocento* [19. stoletje], *gli anni Sessanta* [šestdeseta leta]; *Municipio* [občina (kot sedež in kot upravna enota)], *Provincia* [pokrajina (kot sedež in kot upravna enota)]; *Fascismo* [fašizem], *Partito socialista* [Socialistična stranka], *l'Ulivo* [Oljka]; *Natale* [Božič/božič], *Ferragosto* [Veliki/veliki šmaren; *la Capitale* [glavno mesto)]; *lo sloveno* [Slovenec], *gli italiani* [Italijani], *i triestini* [Tržačani], *i Romani/gli antichi Romani* [stari Rimljani/Rimljani], *i Goti* [Goti]; *nel Triestino/nel triestino* [»na Tržaškem«].

od težav pri recepciji v istem jeziku. Če vzamemo italijanski člen, zlahka opazimo, da je vsaj za slovenske učence receptivno komajkdaj vir težav, medtem ko je eden najtrših in najsplošnejših problemov pri tvorjenju besedil, tako pisnih kot ustnih, v italijanščini.

(2)

Forse i romani ancora non se ne sono accorti, sempre a combattere tra traffico e servizi poco efficienti, ma la qualità della vita nella **Capitale** sta migliorando di giorno in giorno. (*La Repubblica*, 10. 12. 2000.)

Rimljani se tega morda niso še zavedeli, ker stalno imajo težave v prometu in s slabimi storitvami, toda življenski kakovostni standardi v glavnem **Mestu** se izboljšajo dan za dnevom.

(Š 2)⁸

2.2 Besedni red

Tovrstni problemi seveda niso najhujši, saj v komunikacijskem pogledu niso posebno pomembni in jih je z nekaj truda mogoče razmeroma zlahka odpraviti. V primerjavi z njimi so med bistveno trdovratnejšimi npr. besedni red, členitev po aktualnosti in druge, z besednim redom povezane lastnosti besedil, vključno z rabo ločil. Težave so pogojene predvsem z okoliščino, da je besedni red v slovenščini, kot je splošno znano, precej svoboden, in sicer v tem smislu, da sam položaj v povedi podaja informacijo o logično-semantičnih odnosih v bistveno manjši meri kot v italijanščini. Oba jezika sicer sledita osnovnemu vzorcu »osebek – povedek – predmet« (SVO), toda v dejanskih realizacijah besednega reda je slovenščina precej bolj prosta od italijanščine. To je razvidno iz shematične povedi v naslednjem zgledu, kjer so v obeh italijanskih povedih spričo različnih položajev stavčnih elementov udeleženske vloge različne – v prvi povedi je Anna osebek in Marco predmet, v drugi pa obratno –, medtem ko se v slovenskih povedih na logično-semantični ravni ne spremeni nič kljub zamenjavi stavčnih položajev. V italijanščini bi bilo podobno mogoče doseči predvsem v govornem jeziku, kjer si pri pripisovanju stavčnih vlog lahko pomagamo z intonacijo.

(3)

Anna ama Marco vs Marco ama Anna

Ana ima rada Marka vs Marka ima rada Ana

Slovenščina torej nudi tvorcu več izbire pri razporejanju informacij v stavku in v povedi. Seveda pa kljub temu obstajajo tudi v slovenščini nekatere dokaj trdne zakonitosti tako v zvezi z diskurzno-pragmatičnimi dejavniki (npr. kontrast, topikalizacija in fokusiranje, poudarjanje, popravljanje itd.) kot s samo skladnjo. Če so prvi še razmeroma neraziskani, pa so s stavčno skladnjo povezane lastnosti besednega reda vsaj v določenem obsegu znane. Na skladenjski ravni je bistveno predvsem to, da imajo odvisni stavki v slovenščini tipično drugačen besedni red

⁸ Zgledi, ki izvirajo iz študentskih izdelkov, so avtentični, zato so v njih ohranjene tudi vse druge napake, ne le komentirane. Na koncu je v oklepaju oznaka študenta, iz čigar besedila izvira zgled. Če je pred slovenskim zgledom še italijanski, to pomeni, da je slovensko besedilo nastalo kot prevod iz italijanščine, večinoma pri izpiti; za italijanskim zgledom je v oklepaju dodan vir. Enojezični, zgolj slovenski zgledi izvirajo iz besedil, nastalih pri neprevodni produkciji.

kot glavni – npr. pri naslonkah in pri pomožniku –, pa tudi to, da zahteva prislovno določilo na začetku stavka zaobrnitev osnovnega besednega reda, medtem ko ostaja v italijanščini besedni red v takšnih okoljih nespremenjen (Včeraj smo se vrnili : Vrnili smo se včeraj; *Ieri siamo tornati : Siamo tornati ieri*). Tovrstne sistemske razlike med jezikoma so v jezikovni produkciji študentov pogost vir težav, kot kažejo zgledi (4) – (7). Študentje se na splošno razmeroma togo držijo italijanskega besednega reda oziroma za italijanščino značilne razporeditve informacij v povedi, in to celo tam, kjer pri prevajanju v slovenščino dano vsebino izrazijo z besednovrstno drugačnimi elementi od elementov v izvorniku, kot je razvidno iz zgleda (7); v njem je nominalna sintagma *nessun ferito* prevedena glagolsko z »ni poškodovanih oseb«, pri čemer je ohranjen vrstni red »nikalni element + samostalnik/samostalniška zveza«, čeprav bi v slovenščini pričakovali obrnjeno stavo (»Poškodovanih (oseb) ni«):

(4)

V izložbi je sredi igrač drevesce s snegom, sneg pa je iz vate, **ker tržaški december je s soncem nad morjem in bregom**. (MTN 98)⁹

(5)

Skratka bi bila vesela, če bi po končani univerzi dobila novo delo, ki bi mi dalo zadoščenje tudi z ekonomske strani. (Š 4)

(6)

Cresce il numero degli stranieri residenti in Italia. Soprattutto aumenta il peso della forza lavoro degli immigrati. *.../ L'aumento degli extracomunitari residenti, rispetto all'anno precedente, è di 137 mila unità mentre i nuovi permessi, concessi fino a metà febbraio, sono stati 271.517.* (*La Repubblica*, 2. 3. 2001.)

Število tujcev s stalnim bivališčem v Italiji narašča, predvsem delovna sila priseljencev je vedno pomembnejša. *.../ V primerjavi s predhodnim letom, priseljencev s stalnim bivališčem je 137.000 več, medtem ko novih dovoljenj, ki so bila dana do polovice februarja, je bilo 271.519.* (Š 2)

(7)

Un terremoto magnitudo 5,6 colpisce un'area rurale. **Nessun ferito** ma danni ingenti. Saltate le linee telefoniche intorno alla multinazionale dell'informatica Hewlett-Packard.

Potres, ki je dosegel 5,6 stopnjo je prizadel _____ območje. **Ni poškodovanih oseb** le manjša škoda. Zmanjkalo je telefonske linije od Hewlett-Packard, ki je multinacionalka informatike. (Š 5)

Glede besednega reda velja omeniti tudi to, da v italijanščini sestavljenih glagolskih paradigem ni mogoče deliti tako poljubno z vrivanjem osebkov,

⁹ Kratica v oklepaju se nanaša na književno delo, iz katerega izvira zgled. Gl. **Oznake** na koncu prispevka.

prislovov in drugih elementov kot v slovenščini, razen v nekaterih primerih, ko gre za kratke, predvsem časovne prislove (9) ali slogovno zaznamovane kombinacije (10). Prav tako je v italijanščini težnja ta, da sta osebek in povedek karseda blizu skupaj (8), medtem ko je slovenščina tudi v tem pogledu prožnejša:

(8)

Le gremolata ha finito di sciogliersi nella coppa di cristallo dal gambo alto. (MU 220)

Gremolata v kristalnem kozarcu z visokim pecljem **se je že stalila**. (181)¹⁰

(9)

Giovanni è appena arrivato./Janez **je** pravkar **prišel**.

Non me l'ha mai raccontato./O tem mi **ni** nikoli **pripovedoval**.

(10)

Anche Agata **si è molto trasformata**. (MU 216)

Tudi Agata **se je** močno **spremenila**. (178)

Prav tako v italijanščini s prislovi ni mogoče razbijati povratnih zvez:

(11)

Marianna **si sveglia di soprassalto** con una sensazione di gelo. (MU 68)

Marianna **se sunkovito zbudi** z občutkom poraženosti. (52)

Mimogrede, v analiziranem gradivu – tako v besedilih študentov kot drugje – so povratne zveze včasih dejansko kalki;¹¹ naveden je zgled iz *Spopada s pomladjo* Borisa Pahorja, v katerem je mogoče predvideti, da je glagol »pričakovati si« skonstruiran na osnovi italijanskega *aspettarsi*:

(12)

Vsakdo **bi si** tisti trenutek **pričakoval** vzklik zarotniškega veselja za skupen popoldan na poti skozi gozd. (SPo 160)

¹⁰ Nekateri zgledi, s katerimi je ponazorjena slovenska idiomatska raba, izvirajo iz prevoda romana Dacie Maraini *La lunga vita di Marianna Ucrìa* (MU), ki je delo Irene Trenc Freljih, nekateri pa so iz italijanskih besedil, predvsem iz odlomkov romana *Lessico familiare* (LF) Natalie Ginzburg, ki jih je *ad hoc* prevedla avtorica prispevka. Kjer je le mogoče, so zgledi opremljeni s podatkom o viru; vir ni naveden pri tistih zgledih, ki vsebujejo primere, kakršni se tipično pojavljajo v slovnica. Tudi prevodi ali, bolje, rekonstrukcije možnih italijanskih podstav pri zgledih, ki izvirajo iz besedil slovenskih zamejskih književnikov, so avtoričini.

¹¹ Sicer ne povsem jasno razmerje med interferenco in kalkom je mogoče vsaj provizorično opredeliti tako: kalk je posebna vrsta interference, pri kateri prihaja do tesnega pomenskega in/ali strukturnega posnemanja danega elementa izhodiščnega jezika predvsem na ravni besede ali besedne zveze, medtem ko je interferenca krovni izraz za prenose najrazličnejših značilnosti izhodiščnega jezika v ciljni jezik. Predvsem kalki v ciljne jezike večkrat prodrejo trajno in se leksikalizirajo, druge oblike jezikovnega prenosa pa se v ciljnih jezikih obdržijo manj pogosto in so predvsem značilnost produkcije tistih, ki se danega jezika učijo kot drugega/tujega jezika.

2.3 Ločila

Poseben, z besednim redom povezan problem so ločila, ki so v resnici vsaj deloma neke vrste lažni prijatelji, saj imajo v obeh jezikih enako obliko in enak nabor, vendar je njihova raba marsikdaj zelo različna. Če vzamemo recimo dvopičje, vidimo, da je njegova raba v italijanščini precej širša kot v slovenščini; to ločilo namreč pogosto napoveduje novo informacijo oziroma označuje mesto, na katerem bo sledil del sporočila, ki je na najrazličnejše načine povezan s pravkar povedanim, nikakor pa dvopičje ne predpostavlja nujno npr. naštevanja ali pojasnjevanja kot v slovenščini. V slovenščini bi v podobnih kontekstih navadno uporabili kakšno drugo ločilo, npr. vejico ali pomišljaj:

(13)

Veniva ancora, nelle vacanze, a Torino; e portava bambini con sé. (LF 193)

Še vedno je med počitnicami prihajala v Torino, in s sabo je pripeljala tudi otroke.

(14)

Avena abbandonato Erodoto, i classici greci; o almeno, non ne parlava più. (LF 147)

Opustil je Herodota, grške klasike – ali vsaj o njih ni več govoril.

Med ločili je pogost problem vejica, ki v slovenščini in italijanščini funkcionira po dveh različnih temeljnih načelih: v slovenščini je vejica sintaktična, v italijanščini pa semantična, podobno kot v nekaterih drugih jezikih, npr. v francoščini in angleščini. V teh jezikih se vejica ne uporablja za skladenjsko segmentacijo stavkov, tj. za ločevanje odvisnikov od glavnega stavka oziroma od drugih odvisnikov, vsaj ne sistematično. Kot je splošno znano in kot je bilo že nakazano, ima italijanščina znatno bolj tog besedni red kot slovenščina, ki je v tem pogledu bližja predhodnici italijanščine, latinščini. Kot sintetični jezik je imela latinščina sorazmerno svoboden besedni red z osnovnim vzorcem SOV, a z veliko raznolikostjo dejanske rabe, seveda znotraj sintaktične dopustnosti in v okvirih, ki so jih narekovale vsakokratne diskurzopragmatične danosti. Tako v slovenščini kot v latinščini s slovničnimi informacijami bogate pregibne končnice omogočajo, da je besedni red dokaj fleksibilen, medtem ko je v italijanščini prisila slovnice, ki ima na voljo bolj omejena fleksijska sredstva, glede osnovnega besednega reda veliko močnejša. Najbrž je to razlog, da je jezik razvil označevanje odmikov od osnovne sheme s pomočjo ločil, predvsem vejic; sicer bi bila nagrmedenost jezikovnega gradiva, katerega vsakokratne vsebine ne razjasnjujejo s pregibnimi končnicami nakazani skladenjski odnosi, za kognitivno obdelavo udeležencev v diskurzu pretežavna. Dejansko ima vejica v italijanščini izjemno širok uporabnostni razpon pri reliefiranju sporočila – npr. pri razvrščanju informacij v prvi in drugi plan ali pri koncentriranju vsebine s pomočjo nominalnih oziroma nasploh brezglagolskih struktur, med drugim pogosto pri zvezah z brezosebni glagolskimi oblikami, čeprav je njena raba na splošno zelo odvisna od posamezne besedilne zvrsti in izrazito tudi od tvorčevega individualnega sloga. Nekateri avtorji vejico uporabljajo tako intenzivno, da so brez nje pogosto le okleščeni

glavni stavki (označeno s krepkim tiskom):

(15)

Diventava, con i suoi amici e con i suoi figli, nel tempo che erano malati, **molto mite e gentile**; ma appena guarivano, **riprendeva a strapazzarli**. (LF 75)

Ko so bili njegovi prijatelji in otroci bolni, je postal z njimi zelo blag in prijazen, toda takoj ko so ozdraveli, jih je znova začel trpinčiti.

Kakor pri veliki začetnici, so torej tudi pri vejici pravila skromna in neostra. Obvezna – ali skoraj obvezna – je pri naštevanju (kot v slovenščini) in morda v enem izmed dveh tipov oziralnega stavka. Tako se glede vejice v oziralnih odvisnikih oba jezika med seboj precej razlikujeta; v slovenščini je vejica tipična, v italijanščini pa se praviloma pojavlja samo takrat, kadar je pomen oziralnega stavka restriktiven, se pravi, kadar je odvisnik bistven za ustrezno identifikacijo referenta, na katerega se nanaša odnosnica; v resnici pa so to le pravila, saj je raba precej ohlapna, še posebej kadar je odnosnica lastno ime. Npr. v zgledu (16) odsotnost vejice nakazuje, da je odvisnik za ustrezno interpretacijo bistven: v prvi povedi ima referent, o katerem je govor, več sester, in tista, ki živi na Dunaju, se vrača domov na počitnice; v drugi povedi pa je spričo vejic opredelitev referenta, na katerega se nanaša osebek, za pravilno identifikacijo osebkov nebitvena, saj je sestra ena sama:

(16)

Sua sorella che vive a Vienna ritornerà a casa per le vacanze.

Sua sorella, che vive a Vienna, ritornerà a casa per le vacanze.

Njegova sestra, ki živi na Dunaju, prihaja domov na počitnice.

Sicer pa se, kot rečeno, vejica v italijanščini na splošno lahko uporablja za ločevanje posameznih stavčnih členov od ostalih elementov v povedi in se tako precej razlikuje od vejice v slovenščini. Tovrstna segmentacija jezikovnega gradiva omogoča reliefiranje vsebine na način, ki je slovenščini tuj in ki kaže na to, da se dinamika stavčne predstavitve informacij v obeh jezikih občutno razlikuje. To je mogoče razbrati tudi iz zgledov (17) in (18); prvi ponazarja tipično italijansko rabo in idiomatičen slovenski prevod, drugi pa segmentacijo jezikovnega gradiva po italijanskem vzoru, kakršno pogosto najdemo v jezikovni produkciji dvojezičnih tvorcev iz zamejstva:

(17)

Con due dita, cautamente, accarezza le palme umide. (MU 155)

Z dvema prstoma previdno poboža vlažno dlan. (125)

(18)

V roke mi je prišel Rebulov zapis o Francu Jezi [...], ki sem nanj pozabil, pa sem ga zdaj, **po sinovi zaslugi**, spet prebral. (SloS 159)

Prav zato, ker je princip, po katerem funkcionira italijanska vejica, izrazito

semantičen, je lahko njeno pojavljanje deloma odvisno od interpretacije ali vsaj od sporočilnih poudarkov, ki jih avtor želi posredovati. Zato je razumljivo, da vejice tam, kjer bi jo pričakovali, lahko tudi ni in da je njena raba zelo odvisna od tvorca sporočila, kot kaže spodnji zgled:

(19)

Un padre e una figlia eccoli li: lui biondo, bello, sorridente, lei goffa, lentigginosa, spaventata. (MU 15)

Oče in hčerka glejte ju: on plavolas, lep, nasmejan, ona nerodna, pegasta, preplašena. (5)

Tudi nekateri vezniki, kot je *ma*, ki izraža protivnost in naj bi kot takšen ustvarjal za pojavljanje vejice ustrezno okolje, lahko nastopajo brez nje:

(20)

Sembrano vicini ma sono lontani mille miglia. (MU 15)

Zdita si blizu, a sta tisoč milj narazen. (5)

Še en zgled, s katerim je mogoče ilustrirati širino semantičnega potenciala vejice in njeno vlogo pri reliefiranju sporočila, je naslednji. Ob prisotnosti vejice je poudarek na prvem stavku, če je ni, pa je teža na drugem. Zdi se, da je brez vejice poved sporočilno nereliefirana, zato je v skladu s temeljnimi zakonitostmi razporejanja informacij sporočilno prominentnejši končni del. Če pa je poved členjena z vejico, nastaneta dva sporočilno izraziteje ločena in bolj uravnotežena sklopa, pri čemer sporočilna teža ni nujno zgolj na drugem oziroma končnem sklopu.

(21)

Lo sa, ma non vuole dircelo. vs Lo sa ma non vuole dircelo.

On to ve, a nam noče povedati.

Podobno kot za nekatere veznike tudi za italijanske deležnike v funkciji desnega prilastka velja, da od sobesedila niso nujno ločeni z vejico (22), in to značilnost najdemo tudi v zamejskih književnih besedilih (23):

(22)

Padre e figlia si trovano insieme dentro **una stanza triangolare illuminata** malamente da una sola finestra arrampicata sotto il soffitto a volta. (MU 20–21)

[Dobes. ».../ v trikotni sobi, slabo osvetljeni /.../«]

Oče in hčerka se najdeta v trikotni sobi, **ki jo** slabotno **osvetljuje** eno samo okno visoko pod obokanim stropom. (10)

(23)

Frankfurter allgemeine Zeitung /.../ ima lep **dopis iz Montpelliera posvečen** okcitanski kulturi, ki da je značilna zaradi renesanse baroka. (SloS 32)

Posebno pogosta je raba vejice na začetku povedi, ki jo uvaja prislovno določilo, in sicer različnih vrst: kraja, časa, načina itd. Takšna vejica je običajna tudi v nekaterih drugih jezikih,¹² v slovenščini pa z normo ni skladna, čeprav se pogosto pojavlja npr. v študentskih izdelkih:

(24)

Al contrario, Paul ama l'ordine. (*Panorama*, 14. 10. 2005.)

Nasprotno pa je Paulu všeč red. / Paulu **pa** je všeč red.

(25)

Alla fine dell'inverno, Leone Ginzburg tornò a Torino dal penitenziario di Civitavecchia, dove aveva scontato la pena. (LF 124)

Konec zime se je Leone Ginzburg vrnil v Torino iz kaznilnice v Civitavecchi, kjer je prestal kazen.

Sledi še zgled iz študentskega izdelka ter dva zgleda iz Pahorjevih besedil iz različnih obdobj njegovega ustvarjanja, prvi s prislovnim določilom na začetku povedi, drugi pa na koncu:

(26)

Secondo il rapporto della Caritas, sono 1 milione e 338 mila gli stranieri che soggiornano in Italia alla fine del 2000 /.../. (*Repubblica*, 2. 3. 2000.)

Po poročilu Caritasa, tujcev, ki so bivali v Italiji, na koncu leta 2000, je bilo 1.338.000. (Š 2)

(27)

Gotovo, vseh nevarnosti ni konec, vendar moram priznati, da je bil Jeza politik. (SloS 159)

(28)

Kakor plavilo je morje, **pozimi**. (MTN 103)

2.4 Predlog, prislov, pridevnik

Kot je bilo nakazano, vejica in razporejanje informacij v povedi učencem slovenščine, ki so v intenzivnem stiku z italijanščino, sicer povzročata številne težave, vendar so te ob opazovanju jezikovne rabe razmeroma odpravljive. Drugače pa je npr. pri tistih vidikih jezikovne produkcije, ki zahtevajo obvladovanje idiomatike, se pravi značilnosti jezikovne rabe, katere zakonitosti je težko prepoznati. Med takšne, od idiomatike odvisne vidike jezikovne rabe spada npr. funkcioniranje predlogov. Pri predlogih v italijanščini, podobno kot

¹² Prim. fr. *Vingt ans plus tard, ma mère jouait une pièce au théâtre Michel*. (DB 65); angl. *By the end of the century, a whole generation had passed through the primary schools /.../*. (SHE 222)

tudi v drugih jezikih, je poglobljena težava v tem, da se posamezni predlogi s prototipičnimi slovenskimi ustreznici – seveda kolikor se strinjamo, da je takšne prototipične ustreznice smiselno postulirati (npr. »za« za *per*; »na« za *su*, »v« za *in* itd.) – prekrivajo le deloma in da se njihova semantika v obeh jezikih sklada le v razmeroma majhni meri.

Če se za ponazoritev nekoliko pomudimo ob predlogu *per*, lahko hitro spoznamo, da imajo njegove rabe v slovenščini tako raznolike in nepredvidljive ustreznice, da se jih je treba preprosto naučiti skupaj s sobesedili:

(29)

È arrivata una lettera per Gianni./Prispelo je pismo **za** Gianniija.
Il treno passa per Verona./Vlak gre **skoz** Verono/**prek** V./**čez** V.
Il corteo ha sfilato per la città./Sprevod šel **po** mestu.
Siamo usciti per la porta di servizio./Ven smo šli **skoz** stranska vrata.
Domani partono per Londra./Jutri odpotujejo **v** London.
Ho chiamato gli alunni per nome./Učence sem poklical **po** imenu.
L'ho preso per suo padre./Zamenjal sem ga **z** njegovim očetom.

Poleg tega se italijanski predlogi lahko navezujejo neposredno na nedoločnike in uvajajo odvisnike, česar slovenska norma ne sprejema. Gre za značilnost, ki je romanska inovacija, slovenščina pa jo pozna v neknjižnih zvrsteh in v nekaterih regionalnih različicah:

(30)

Sono venuto per aiutarti./Prišel sem, **da** bi ti pomagal. (Prim. Imaš kaj **za** jesti?)

Spričo pravkar povedanega interference niso nič presenetljivega. Nekaj tipičnih rab, ki izhajajo iz neobvladovanja idiomatike predlogov ter iz hibridizacije med italijanskimi predlogi in njihovimi domnevnimi slovenskimi ustreznici, ponazarjajo zgledi (31) – (36). V zgledu (31) lahko opazimo napačno posplošitev rabe predloga »od« za italijanski *da*, v zgledu (32) pa podobno posplošitev rabe predloga »na« za *su*:

(31)

È il posto da cui possiamo vedere tutta Roma sui suoi sette colli.
Od te točke si lahko ogledava ves Rim na svojih sedmih gričih. (Š 3)
 [Prim.: **Da qui** si vede tutta la città./**Od tukaj** se vidi vse mesto.]

(32)

Zavedam se, da je za iskanje dela v Italiji bolj pomembno to, kar posameznik napiše **na** življenjepis, kot znanje in dobra volja, ki pridejo na dan s trdim delom. (Š 4)
 [Ital. scrivere **sul** curriculum. Prim.: scrivere **su** carta intestata/(na)pisati **na** papir z glavo]

Zgleda (33) in (34) kažeta, da je učencem slovenščine, ki so v tesnem stiku z italijanščino, ob italijanskih predlogih *da* in *di* slovenski roditelj lahko kognitivno bližji od idiomatičnih predložnih zvez. Posebej pogosta je raba roditelja na osnovi italijanskega predloga *di*, ki je izjemno pogost in ima številne različne pomene; med drugim, podobno kot slovenski roditelj, v vlogi prilastka nadrobneje določa samostalniško jedro:

(33)

/.../ je rekel mlad **črnolasec strupenih ustnic**. (KR 31)

[Prim.: il giovane **dai** capelli neri e **dalle** labbra velenose; prim. sl.: mladenič s črnimi lasmi in strupenimi ustnicami.]

(34)

Ora che abbiamo **un'idea della città** /.../

Zdaj ko imava **vtis mesta** /.../ (Š 3)

[Prim. vtis o mestu]

Sledi še zgled nestandardne dajalniške konstrukcije v književnem besedilu, ki je verjetno nastala pod vplivom intuitivnega ali zavestnega vzporejanja italijanskega predloga *a* z dajalnikom:

(35)

Skoraj smešno je: tako zbirati v škatle kance, ki kapajo s trehe /sic!/, ko je v zidu **široka lina odprta ploham in vetru!** (MTN 91)

[Prim.: finestra aperta **alle** piogge e **al** vento; prim. tudi sl.: izpostavljen vetru ipd.]

Pogosto imajo nenavadne rabe predlogov za osnovo italijanske glagolsko-predložne konstrukcije. Naslednji zgled vsebuje roditeljsko zvezo, za katero se zdi, da reproducira italijanski predlog *di* v povezavi z glagolom, kot je npr. *formicolare* oziroma *pullulare* oziroma *brulicare*. Neoznačena slovenska konstrukcija bi bila brezosebna: »v Vipavski dolini je mrgolelo vojaštva«:

(36)

/.../ poleg tega **je** Vipavska dolina **mrgolela vojaštva**. (NP 91)

[Prim.: a parte ciò, la Valle di Vipava brulicava di soldati]

Na splošno je tovrstnih interferenc precej. Naj bo na tem mestu omenjena le raba veznika »brez da bi« namesto »ne da bi« (*senza che*), ki je na italijansko-slovenskih dvojezičnih območjih zelo pogosta.¹³ Do podobnih pojavov prihaja tudi pri rabi prislovov; v naslednjem zgledu je *sempre* rabljen v pomenu 'tudi', 'prav tako', 'še zmerom' ipd.:

¹³ Zagotovo se »brez da bi« pojavlja tudi v jezikovni produkciji drugih slovenskih govorcev, pri katerih je mogoče prenos iz italijanščine izključiti in ki so morda pod vplivom kakšnega drugega jezika; podobne izvzemalne vezniške elemente namreč najdemo tudi v nekaterih drugih jezikih – npr. v srbohrvaščini, nemščini in angleščini –, s katerimi je slovenščina v nenehnem stiku.

(37)

Jokaje sva šla naprej za popolnoma onemelim vodnikom. /.../ Tako sva mu, **zmerom** jokaje, že brez vsakega upanja, sledila do dne, ko se je zgodilo nekaj presenetljivega /.../. (M 237–238)

[Prim.: Abbiamo proceduto dietro la guida ammutolita. /.../ Così, **sempre** piangendo, e ormai senza alcuna speranza, l'abbiamo seguita /.../]

Poleg omenjenih so vir interferenc še številne druge italijanske strukture, kot nam razkrivajo analizirana besedila. Med drugim je značilnost italijanščine tudi poudarjalna struktura z levo dislokacijo in anaforičnim zaimkom, ki se nanaša na poudarjeni element; kot je razvidno iz naslednjega zgleda, se pridevnik v takšni strukturi pojavlja v funkciji povedkovega prilastka, ne v prilastkovni vlogi:

(38)

Srajco bi lahko vzeli *belo*. /.../ (KVS 4)

[Prim.: *La camicia* potreste prenderla *bianca*; prim. tudi sl.: *Lahko bi vzeli belo srajco*]

Sicer pa naj bo na tem mestu v zvezi s pridevnikom omenjeno še to, da imajo v italijanščini nekateri pridevniki enako obliko kot prislovi (*è veloce di pensiero* : *pensa veloce/velocemente* »misli hitro«) in je zato včasih težko določiti, ali gre za pridevnik ali prislov. Takšno zadrego lahko začutimo ob naslednjem zgledu:

(39)

Le mani di Fila nello specchio si muovono **goffe e rapide** districando la matassa dei capelli di Marianna. (105)

[Dobes.: »Filine roke v ogledalu se premikajo nerodno/nerodne in hitro/hitre /.../«]

Nerodne in hitre Filine roke se premikajo v ogledalu in razpletajo zmedo Marianninih las. (82)

2.5 Zaimki

Pri tvorjenju besedil v slovenščini kot drugem/tujem jeziku se z interferencami povezani problemi včasih pojavljajo tudi pri zaimkih. Oglejmo si tri zgledе:

1. Italijanščina in slovenščina se med drugim razlikujeta pri svojilnem zaimku za tretjo osebo ednine; italijanščina namreč posebnega povratnoosebnega zaimka ne pozna oziroma raba v takšni vlogi mogoče oblike (*proprio*) ni obvezna; običajno se uporablja pri poudarjeni svojilosti. Osebni zaimek za 3. osebo ednine je *suo*; v slovenščini mu – če ne gre za povratno svojilnost – ustreza »njegov«/»njen«. Navedimo že omenjeni zgled, v katerem je prišlo do posplošitve rabe zaimka »svoj« v nepovratnem kontekstu – najbrž zaradi glasovne podobnosti med italijansko in slovensko obliko:

(40)

È il posto da cui possiamo vedere tutta Roma sui **suoi** sette colli.
Od te točke si lahko ogledava ves Rim na **svojih** sedmih gričih. (Š 3)

2. Če še za trenutek ostanemo pri svojilnih zaimkih, naj omenimo še konstrukcijo, kot je naslednja:

(41)

il bacio di Bram
Bramovi poljub (Š 3)

Morda imamo tukaj opraviti z malo več kot zgolj slučajno napako. Dejstvo je namreč, da italijanščina in slovenščina precej različno izražata določnost. Slovenski svojilni pridevniki moškega spola nimajo tipične pridevniške določne oblike na *-i*, ker so dovolj določni že kot svojilni. To, da svojilnost že sama po sebi podeljuje določnost in da ob svojilnem pridevniku nadaljnje označevanje določnosti ni več potrebno, je sicer v številnih jezikih običajno (prim. angl. *my book*, nem. *mein Buch*, fr. *mon livre*), toda ravno v italijanščini to večinoma ne velja, saj se člen in dodatno označevanje določnosti ne izključujeta. Tako svojilni pridevnik običajno zahteva določni člen (*il mio libro*), razen pri samostalnikih, ki označujejo sorodstvena razmerja v ednini in ki se pojavljajo v sintagmah brez dodatnih atributov (*mia madre, mio figlio, mia sorella*; toda *la mia cara madre, i miei figli, il loro figlio*), in seveda razen takrat, kadar je potreben nedoločni člen (*un mio amico*).

3. Italijanščina in slovenščina se pomembno razlikujeta tudi v rabi kazalnih zaimkov. V italijanščini se kazalni zaimek *quello* (»tisti«) uporablja tudi kot anaforično nadomestilo za polnopomenski samostalnik (podobno kot npr. v angleščini in francoščini), kar v slovenščini ni najbolj običajno:

(42)

Vso grmado papirjev bi spraval z mize in poskusil na čistini z zgodbo, ki **bi imela vsaj slog podoben temu Durasove** /.../ (SloS 194)

[Prim.: Metterei via tutta la mole delle carte per tentare, sulla scrivania sgombra, una storia che avesse **almeno lo stile simile a quello della Duras** /.../.]

2.6 Glagolske oblike

Obsežen sklop zase tvorijo vprašanja glagola, ki je pri učenju slovenščine kot drugega/tujega jezika v več vidikih težaven. Jasno je, da bi terjal posebno obravnavo. V nadaljevanju bodo poudarjeni samo nekateri aspekti, pri katerih se slovenščina in italijanščina razlikujeta in pri katerih se pojavljajo težave. V italijanščini je bistveno višje že samo število glagolskih oblik, toda to povzroča težave predvsem

slovenskim učencem italijanščine, ne obratno. Jezika sta si zelo različna tudi v tem, da ima italijanščina bogat nabor konjunktivnih oblik, ki v slovenščini nimajo neposredne sistemske vzporednice. S to razliko povezane težave ponazarja naslednji zgled, iz katerega je razvidno, da je konjunktiv sedanjika za italijanske govorce do takšne mere sedanjiška paradigma, da zanje projekcija v prihodnost ne pride nujno v poštev. Zgled izhaja iz vaje, pri kateri so študentje morali kratek dialog prevesti v slovenščino:

(43)

Gianni: Buon giorno, Paolo. Come stai? Gianni: Dober dan, Paolo. Kako si?

Paolo: Bene, grazie. E tu? Paolo: Dobro, hvala. Pa ti?

Gianni: Non c'è male,

Gianni: Ni slabo,

specialmente con questo bel tempo.

posebno ko je lepo vreme.

Paolo: È vero. **Speriamo che duri.**

Paolo: Za res. **Upamo, da traja.**

[Prim.: Upajmo, da bo trajalo.]

Kot je znano, je pri slovenskem glagolu za tuje govorce najbrž poglobiten problem glagolski vid. Kot ponazarja zgled (44), je v italijanščini bistvena optika, se pravi kurzivno gledanje (»od znotraj«) pri imperfektu /IM/ in globalno gledanje (»od zunaj«) pri perfektu /P/, v slovenščini pa nasprotje med črto (nedovršnik /ND/) in piko (dovršnik /D/); v slovenščini je odločilno to, na kateri del dejanja se osredotočamo in ga želimo poudariti – začetek, konec, sredino itd. (Miklič 1981). Je pa tudi res, da je v obeh jezikih, še posebno v slovenščini, izbira glagolskih oblik močno pogojena z idiomatiko, ki jo je mogoče osvojiti s kombinacijo zavestnega učenja in nezavednega usvajanja – podobno, kot je mogoče v italijanščini kot drugim/tujem jeziku obvladati npr. funkcioniranje člena.

(44)

a Quando l'ho chiamato **lavorava**. /IM/

Ko sem ga poklical, **je delal**. /ND/

b **Ha lavorato** tutto il giorno. /P/

Delal je ves dan. /ND/

c Quando siamo entrati **faceva** il pranzo.

Ko smo vstopili, **je kuhal** kosilo.

/IM/

/ND/

d **Ha fatto** un buon pranzo. /P/

Skuhal je dobro kosilo. /D/

Sledi zgled napačne rabe, pogojene z neustrezno izbiro glagolskega vida v kompleksni zvezi s fазnim glagolom »začeti«:

(45)

Ora che abbiamo un'idea della città, **cominciamo a visitarla** un po' alla volta.

Zdaj ko imava vtis mesta, **začniva si ga počasi ogledati**. (Š 3)

Med temeljnimi razlikami med obema glagolskima sistemoma so tudi naslednje:

A. Za izražanje verjetnosti v sedanjosti je pogosto uporabljen prihodnjik (*futuro*), za izražanje verjetnosti v preteklosti pa sestavljeni prihodnjik (*futuro composto*, gl. (46)); prva raba je v slovenščini deloma tudi znana (*A. Koliko je ura? B. Kakšna ena bo.*), druga pa seveda ne:

(46)

Il signor marito zio **sarà rimasto** a dormire a Palermo come fa sempre più spesso da ultimo. (MU 68)

Gospod soprog stric **je verjetno ostal** in prespal v Palermu, kar zadnje čase počne vse bolj pogostoma. (52)

B. V italijanščini se za zadobnost v preteklosti – v skladu s pravili o sosledici časov – tipično uporablja pretekli pogojniki, v slovenščini pa prihodnjiki (prim. *Giovanni ha detto che in primavera sarebbe andato a Trieste, poi però non è potuto andarci perché era troppo occupato. vs Janez je rekel, da bo spomladi šel v Trst, potem pa ni mogel, ker je bil prezaposlen.*). V besedilu zamejskega avtorja je ta razlika povzročila interferenco:

(47)

Ali niso vaši? Gospod Ardenjak je rekel, da so za vas.

To je lahko zdaj potrdil Borut Ardenjak sam.

Izvide, ki **bi si jih pridržala** Čupa, **bi** tiskarna **tiskala** pozneje, ko se odkriža plakatov.

Nogometna tekma pač ni mogla čakati. /.../ (SP 365)

C. V italijanščini je zelo pogosta tudi raba predpreteklika in preteklega pogojnika; zamejski pisatelji obe paradigmi obilno uporabljajo (gl. **(48)**), pri čemer je smiselno predpostavljati vpliv italijanščine. V slovenščini se namesto teh dveh paradigem pogosto uporabljata preteklik in pogojniki, celo pri prevodih iz italijanščine, tj. ob prisotnosti italijanske predloge, kot za preteklik kaže zgled **(49)**:

(48)

A kako je bilo pravzaprav tisti večer? **Prinesel je bil** sveženj vojaških srajc in vprašal, ali bi jih polikala. (VRC 12)

Moral bi bil ubraniti Francijo pred zavezniško invazijo, pa je bil zajet. (PL 218)

(49)

Anche la zia Manina che **era arrivata** tutta avvolta in scialli di lana sorretta da due lacchè, e **aveva tenuto** fra le braccia scheletriche il piccolo Mariano, **è morta**. (MU 58)

Umrla je tudi teta Manina, ki **je prišla** vsa zavita v volnene šale in sta jo morala podpirati dva lakaja, ko **je** v koščenih rokah **držala** malega Mariana. (42)

Specifična v obeh jezikih je tudi raba modalnih glagolov. V italijanščini je z glagolom *potere* mogoče izražati med drugim možnost ali pa dovoljenje, podobno kot s slovenskim načinovnim prislovom »lahko«, toda v zanikani obliki je v slovenščini pri upovedovanju izbira med možnostjo in dovoljenjem nujna, v italijanščini pa ne – obkraj je mogoče uporabiti zanikan glagol *potere*. Ta razlika v obeh jezikovnih sistemih je sovplivala na študentovo napačno izbiro v spodnjem

zgledu, kjer bi bila glede na konkretno sobesedilo pravilna oblika »ne moremo«:

(50)

Non possiamo vedere tutto.

Vsega ne **smemo** videti. (Š 3)

Precej drugačna kot v slovenščini je v italijanščini raba neosebni glagolskih oblik. Predvsem velja omeniti, da so te oblike široko uporabne, kot kažeta npr. naslednja zglede z deležji; naj dodamo, da je »deležje« pravzaprav lažni prijatelj za *participio*, saj se v italijanščini v takšnih zgradbah ne uporablja particip, temveč gerundij:

(51)

Moj dobri brivec me sprejme **igraje** na flavto. (PL 188)

[Prim.: Il mio buon barbiere mi riceve **suonando** il flauto.]

(52)

Ko zavrača zgodovinske involucije – ki se zanj raztezajo tja od marksističnega antropocentrizma do nihilističnega eksistencializma –, **asimilirajoč** namesto njih ideal, ki ga je klasična literatura imenovala aurea mediocritas, si Rebula izoblikuje posebno, čisto individualno etiko in estetiko, ki ostri v svoj književno-ontološki fokus človeka kot racionalno-čustveno bitje, ustvarjeno za resnico, svobodo, lepoto, smisel in neskončnost. (KS 149–150)

[Prim.: Rifutando le involuzioni storiche [...], assimilando invece l'ideale noto nella letteratura classica come aurea mediocritas, Rebula propone un'etica e un'estetica specifica, del tutto individuale /.../]

V nekaterih brezglagolskih, eliptičnih konstrukcijah neosebne oblike zgolj predpostavljamo; v slovenščini so tudi v takšnih kontekstih tipične osebne glagolske oblike:

(53)

Lontane dai mariti e figli passano le giornate a dormire, a passeggiare, a giocare. (MU 187)

[Prim. **Essendo** lontane dai mariti e figli passano /.../]

Zdaj, ko ni zraven mož in otrok, preživljajo dneve med spanjem, sprehodi, igrami. (153)

Omenimo naj še, da je tudi raba nedoločnika v italijanščini precej drugačna kot v slovenščini; med drugim se značilno uporablja v različnih odvisnikih, v katerih je osebek enak osebku glavnega stavka, medtem ko je v slovenščini nedoločnik omejen na določene vrste glagolov:

(54)

Ogni anno in questa stagione il Tutui appare alla »casena« di Bagheria per divertire i bambini. Ogni anno la duchessa lancia una moneta da dieci tari e il puparo **si consuma** in inchini e scappellate talmente esagerate **da apparire** delle prese in giro. (MU 36)
 Tutui pride vsako leto ob tem letnem času pred »hišo« v Bagherii zabavat otroke. Vsako leto mu vojvodinja vrže novce za deset tarijev in lutkar tako **pretirava** s prikloni in odkrivanjem klobuka, **da se zdi**, kot bi se norčeval. (23)

2.7 Nominalnost

Naj na koncu mimogrede omenimo še značilnost, ki naj bi na splošno veljala za italijanščino pa tudi za nekatere druge jezike, kot sta angleščina in francoščina, ne pa tudi za slovenščino: nominalnost; ilustrira jo zgled (55). Verjetno je, da je italijanščina resnično bolj samostalniška v primerjavi s slovenščino, za katero je Božo Vodušek že leta 1933 ugotavljal, da teži h glagolskosti, čeprav nam natančnosti, izvirajoče iz razlik med samostalniško naravnostjo italijanščine in med glagolskostjo slovenščine, ostajajo zaenkrat v marsičem neznane.¹⁴

Verjetno gre za prenašanje italijanskega nominalnega vzorca tudi v zgledu (56), ki se v oziralnem segmentu zgolj ohlapno navezuje na predhodni del povedi in je v tem podoben italijanskim nominalnim strukturam, za katere je sicer poleg brezglagolskosti značilna tudi enosklonskost. Domnevamo lahko, da je slovensko besedilo tvorjeno na osnovi italijanske oziralne strukture z antecedentom v eliptični zgradbi, kakršno ponazarja poved v zgledu (57): »/era questa una/ speranza che rimase /.../« (dobes. »/to je bilo/ upanje, ki je ostalo /.../«).

(55)

I cinque gentilnuomini si sono inginocchiati e sgranano il rosario. Il ragazzo, **le guance gonfie di candidi**, viene spinto dolcemente in ginocchio perché preghi anche lui. (MU 25)

Peterica plemičev je pokleknila in prebira rožni venec. Fanta, **lica ima napeta od kandiranega sadja**, nežno potisnejo na kolena, da bi tudi sam molil. (13)

(56)

Motnje, ki jih je čutil zadnje čase posebno pri vzpenjanju po stopnicah od vlaka, si je razlagal z nervozo, kakor je tudi glede želodca slutil nervozo, **domneva, ki jo je potem zdravnik potrdil**. (SP 146)

[Prim. sl.: »/.../ nervozo, in to domnevo je potem /.../« ali »/.../ nervozo – to domnevo je potem /.../«]

¹⁴ Prvo obsežnejšo raziskavo na temo nominalnosti italijanščine v primerjavi s slovenščino je pred kratkim opravila Tamara Mikolič Južnič (gl. Mikolič Južnič 2007).

(57)

Mia madre sperava sempre che uno almeno dei suoi figli diventasse, come il Silvio, un musicista: **speranza che rimase** delusa, perché tutti noi mostravamo, nei confronti della musica, una sordità totale /.../. (LF 39)

Mama je zmeraj upala, da bo vsaj eden od njenih otrok postal glasbenik, tako kot Silvio; **to upanje je ostalo** neizpolnjeno, ker za glasbo nismo imeli prav nobenega posluha /.../.

3 Zaključek: nadaljnja raziskovalna vprašanja

Prispevek je skušal predstaviti nekaj sklopov, znotraj katerih se pojavljajo nekatere izrazite težave pri učenju slovenščine pri učencih, ki so – ponavadi od najzgodnejše socializacije – v močnem stiku z italijanščino, in ponuditi razlago, zakaj so ravno ti sklopi problematični. Poudarek je bil v glavnem na tem, kar je mogoče vsaj v določenem obsegu pojasniti s systemskega stališča, tj. s primerjanjem funkcioniranja obeh jezikovnih sistemov. Obenem pa, kot rečeno, obstaja še vrsta drugih težav, ki le minimalno zadevajo slovnico v ožjem smislu, pač pa pretežno besedišče in idiomatiko. Gre za kalke, kakršne podajajo spodnji zgledi; v njih zadobijo leksemi nove pomene, hkrati pa pod vplivom italijanščine nastajajo slovenščini neznane besedne zveze in frazemi:

(58)

a Ostal sem slabo./Ostal sem razočaran.

[Prim.: *Sono rimasto male./Sono rimasto deluso*. Prim. sl.: Bil sem v zadregi./Bil sem razočaran.]

b A. Se vidimo nocoj?

A. Ci vediamo stasera?

B. Brez drugega.

B. Senz'altro. [Prim. tudi sl. »brez nadaljnjega«]

c Drugi razred liceja ni zmožni grške naloge. In vendar je šlo za preprosto zgodbo, kako je Zenon Eleatski izpljunil svoj jezik v tirana Nearha. Morda bi bila študentom onkraj meje bolj **zagrabljiva**. Izbrati bo treba kaj lažjega. (PL 276)

[Prim.: *afferrabile*]

č Ne bi rad, da bi bil videti malenkosten ob tem navajanju obnove svojega **posega** /.../. (SloS 62)

[Prim.: *intervento*]

d Dvoje pripomb pa **bi** vendarle **vzel v poštev**. (SloS 200)

[Prim.: *prendere in considerazione*]

e [...] včasih je prevajalec ali tolmač edini posrednik med dvema strankama, ki bi se sicer brez tega živega slovarja med seboj le s težavo sporazumeli. Tako pa lahko celotno bistvo in **nektar komunikacije** zaupata tretji osebi in upata, da bo svojo nalogo nalogo čim bolj opravil. (Š 1)

[Prim.: *nettare (della comunicazione)*]

Leksikalni kalki so brezmejno področje in ne nujno najbolj zanimivo, saj so pogosto razmeroma zlahka prepoznavni, razložljivi in tudi odpravljeni. Na vsak način pa bi jih veljalo nadrobneje raziskati, skupaj z drugimi, zgoraj načrtimi vprašanji italijansko-slovenskih interferenc. Pri tem bi bilo smiselno v raziskavo pritegniti vsaj za italijansko-slovenski jezikovni par zaenkrat še neobdelane vidike jezikovnih vplivanj, ki bi nekoliko razjasnili širša, sociolingvistična vprašanja – npr. o tem, kakšne so razlike med interferencami v jezikovni produkciji študentov na eni strani in v jezikovni produkciji dvojezičnih govorcev nasploh na drugi? Kateri elementi, ki so rezultat interferenc, so le enkratne pojavitve in kateri so v jeziku zasidrani in splošni? Kaj je značilnost govorne rabe posameznika in kaj skupnosti? Kako kompetenca v obeh jezikih soodloča o tem, koliko in kakšne elemente si govorniki izposojajo in kako jih integrirajo v diskurz? Kako se razlikujejo prevzeti elementi v produkciji jezikovno kompetentnejših govorcev v primerjavi s produkcijo jezikovno manj kompetentnih govorcev? Na ta in na še mnoga druga bi veljalo odgovoriti v nadaljnjih raziskavah, ki bi omogočile globlje razumevanje dejanske jezikovne rabe v dvojezičnih situacijah v italijanskem zamejstvu.

Oznake

- DB** Patrick Modiano: *Dora Bruder*. Paris: Gallimard, 1997.
- KR** Alojz Rebula: *Kačja roža*. Ljubljana: Mihelač, 1994.
- KS** Miran Košuta: *Krpanova sol: Književni liki in stiki na slovenskem zahodu*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996.
- KVS** Alojz Rebula: *Klic v Sredozemlje*. Celje: Mohorjeva družba, 1957.
- LF** Natalia Ginzburg: *Lessico familiare*. Torino: Einaudi, 1963.
- M** Alojz Rebula: *Maranathà ali Leto 1999*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 1996.
- MTN** Boris Pahor: *Moj tržaški naslov*. Trst: Gregorčičeva založba, 1948.
- MU** Dacia Maraini: *La lunga vita di Marianna Ucrìa*. Milano: Corriere della sera, 2003 [1990]. Slovenski prevod: *Dolgo življenje Marianne Ucrìa*. Prev. Irena Trenc Freljih. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2007.
- NP** Alojz Rebula: *Nokturno za Primorsko*. Celje, Trst: Mohorjeva družba/Mladika, 2004.
- PL** Alojz Rebula: *Previsna leta. (Dnevnik 1974 – 1975 – 1976)*. Trst: Mladika, 1996.
- SHE** Asa Briggs: *A Social History of England*. London: Penguin, ³1999.
- SloS** Boris Pahor: *Slovenska svatba: dnevniški zapiski 1990–1992*. Maribor: Založba Obzorja, 1995.
- SP** Alojz Rebula: *Senčni ples*. Ljubljana: Slovenska matica, 1960.
- SPo** Boris Pahor: *Spopad s pomladjo*. Ljubljana: Slovenska matica, 1998. [1978; *Onkraj pekla so ljudje*, 1958.]
- VRC** Alojz Rebula: *Vinograd rimske cesarice*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1994.
- Š1 – Š5** Študentski izdelki

Literatura

Balažič Bulc, Tatjana, 2004: Jezikovni prenos pri učenju sorodnih jezikov (na primeru slovenščine in srbohrvaščine). *Jezik in slovstvo* 49/3–4. 77–89.

Bernjak, Elizabeta, 2004: *Slovenščina in madžarščina v stiku: Sociolingvistične in kontrastivne študije*. Maribor: Slavistično društvo.

Caharija Pizzolitto, Vera, 1991/1992: Interference z italijanščino v pisnih izdelkih učencev srednje šole v Nabrežini. *Jezik in slovstvo* 37/8. 217–225.

Mauranen, Anna, 2000: Strange Strings in Translated Language: A Study on Corpora. Olohan, Maeve (ur.): *Intercultural Faultlines: Research Models in Translation Studies I: Textual and Cognitive Aspects*. Manchester: St. Jerome. 119–141.

Miklič, Tjaša, 1981: *Kriteriji izbire med PERFECTOM in IMPERFECTOM v primerjavi s kriteriji izbire med DOVRŠNIKI in NEDOVRŠNIKI: Italijansko-slovenska kontrastivna analiza*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Mikolič Južnič, Tamara, 2007: *Nominalne strukture v italijanščini in slovenščini: pogostnost, tipi, in prevodne ustreznice*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Ožbot, Martina, 2003: Un caso particolare di italiano e sloveno a contatto: elementi linguistici romanzi nei testi della letteratura slovena di Trieste. Sánchez Miret, Fernando (ur.): *Actas del XXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica: Salamanca, 24–30 septiembre 2001*. II/2. Tübingen: Niemeyer. 147–155.

Ožbot, Martina, 2005: 'Vipavska dolina je mrgolela vojaštva': romanski jezikovni elementi v Rebulovem *Nokturnu za Primorsko*. Bratuž, Lojzka (ur.): *Rebulov zbornik*. Trst, Gorica, Videm: Mladika/Mohorjeva družba/Slavistično društvo Trst – Gorica – Videm. 103–109.

Romaine, Suzanne, ²1995: *Bilingualism*. Oxford: Blackwell.

Skubic, Mitja, 1984: Romanski jezikovni vplivi v tržaški knjižni slovenščini. Jezik Borisa Pahorja. *Linguistica* 24. 315–334.

Skubic, Mitja, 1985: Interferenze linguistiche sintattico-semantiche slavo-romanze sui territori limitrofi: La lingua di Alojz Rebula. *Incontri linguistici* 10. 89–103.

Šabec, Nada, 1995: *Half pa pu: the language of Slovene Americans*. Ljubljana: ŠKUC.

Šega, Agata, 2008: Alcune caratteristiche dello sloveno occidentale tra *lingua* e *parola*. *Linguistica* 48. 151–158.

Štumberger, Saška, 2007: *Slovenščina pri Slovencih v Nemčiji*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Toury, Gideon, 1995: *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Vodušek, Božo, 1933: Za preureditev nazora o jeziku. *Krog*. 66–76.

